

הדיבור על פי קונסטאנט

נראה כי המלה באדולף מחוננת בכוח מאגי. 'מלה אחת ממני היתה מרגיעה אותה: מדוע לא יכולתי לבטאה? 'היא הניחה לי להבין שלא יותר ממלה אחת היתה מחזירה אותה אל חיקי באופן מוחלט.' 'מלה גרמה לקהל מעריצים שיעלם.'

כוחניות זו של המלה רק מגלמת באופן ממצה את התפקיד שיועד לדיבור בעולמו של קונסטאנט. עבורו האדם הוא מעל לכול אדם מדבר, והעולם הוא עולם של שיחה. לכל אורך אדולף אין הדמויות עושות מאום אלא מבטאות מילים, כותבות מכתבים, או מסתגרות בשתיקות רבי-משמעיות. כל תכונה וגישה מיתרגמות באמצעות דיבור מסוים. בדידות היא התנהגות מילולית: תשוקה לאי-תלות היא התנהגות מילולית אחרת; ואהבה – התנהגות מילולית שלישית. הכירסום באהבת אדולף לאלינור הוא סידרת גישות לשוניות בלבד: 'המילים שאי-אפשר לתקנן' שבפרק הרביעי, הסודיות וההתנכרות בחמישי, ההיחשפות בפני דמות שלישית בשמיני. הבטחת אדולף לבארון, והמכתב שהוא כותב אליו, בתשיעי, הפעולה האחרונה שמנסה אלינור להוציא אל הפועל בדרכה למוות היא הדיבור. 'היא רצתה לדבר, אך לא היה יותר קול, כאילו ויתרה, הניחה לראשה להישמט על הזרוע התומכת, נשימתה הואטה, דקות ספורות לאחר-מכן לא היתה יותר'. המוות אינו אלא אי-האפשרות לדבר.

יחס זה של השפה למוות אינו שרירותי. הדיבור הוא אלים, 'המילים, אכזריות'. לפעמים מתארת אלינור את המילים כמכשירים חדים הפוצעים את הגוף ('שמא קול זה שכליך אהבתי, קול זה שהיהדד עמוק בליבי, יישסע ויפצע את הווייתך'), לעיתים, כחיות ליליות מוזרות הרודפות וטורפות אותה עד מוות ('מילים דוקרות אלו שהיהדדו סביבי: אני שומעת אותן בלילה, הן עוקבות אחריי, הן טורפות אותי. הן בוזזות את כל מה שאתה עושה. האם אני צריכה למות, אם כן, אדולף?') וכמובן, המילים הן אלה שתגרומנה לפעולה הרצינית ביותר בספר: מותה של אלינור. מכתבו של אדולף אל הבארון דה טי** גורם למותה. אין דבר אלים יותר מהשפה.

עלי-מנת לרדת למלוא משמעותו של הדיבור, שומה עלינו להעריך את יחסו אל מה שהוא מסמן. יחס שיכול ללוש צורות שונות: ראשית-כול ישנו היחס הקלאסי ביותר, שיכולים אנו לכנותו היחס הסימבולי. כאן, התנהגות מילולית רק מתרגמת נטיה פנימית מסוימת, מבלי שיהא לה יחס של הכרחיות: זהו יחס שרירותי ומוסכם בין שתי סדרות

* צ. טודורוב הוא אחד מראשי האסכולה הסטרוקטוראליסטית במדע-הספרות. הוא יליד בולגריה וחי בפאריס. בין ספריו: 'הפואטיקה של הסיפור הפאנטאסטי', במסה שלפנינו הוא מתייחס לדוגמאות הנטולות מכתבי הסופר הצרפתי ב. קונסטאנט, מן המאה הי"ט (למשל, הוא מתייחס לרומאן 'אדולף'). בין היתר, רואה טודורוב בקונסטאנט מקדים של תפישות-לשון מודרניות.

הקיימות ללא תלות הדדית. לדוגמא, אדולף יכול לומר: 'לפעמים ניסיתי להשתלט על שיעמומי ומצאתי מיפלט בשתיקה עמוקה'. כאן מצוי רגש שיש להעבירו - השתלטות על השיעמום - ודרך לעשות זאת - שתיקה; השניה מסמלת את הראשון.

גישות מילוליות יש להן משמעויות שונות, דבר המוכיח את אופיו הבלתי-ימותרנה של היחס בין המסמן למסומן. טול לדוגמא את השתיקה: על פי ההקשר, היא מסמנת קשת מגוונת של רגשות. למשל, 'בוז הוא שתיקה'; 'כשראתה אותי, גועו המילים על שפתיך, היא נשאה כמעט ללא מילים' (כאן ההפתעה היא זו המתורגמת על-ידי השתיקה); 'אחד מידידיה, שהתרשם משתיקתה ודיכאונה, שאל אם חלטה' (מכאן שתיקה = מחלה). או שוב: 'הרוזן דה פ***, שתקן ותפוס שרעפים'; אבל 'אנו קוראים: 'שתקן = תפוס שרעפים.' אז נעלבה משתיקתי', פירוש הדבר, שתיקה מסמנת עלבון. אותו הדבר נכון גם לגבי פעולת הדיבור, או הכתיבה.

על סמך צירופי-לשון דומים יהא זה מעניין לחקור את הצורות הלשוניות המאפשרות לנו, כקוראים, לפרש את שפת ההתנהגות המילולית ללא כל קושי. הצורה שנעשה בה השימוש הנפוץ ביותר היא ההשוואה או התיאום: תיקבולות תחביריות מאפשרות לנו לגלות דומות סמנטיות. לדוגמה: 'שוב נעשיתי מלא חיים, התחלתי לדבר', 'שתיקה ומזג רע', 'שתיקה ופזור נפש', 'ניסיתי לכפות את רצוני... מצאתי מיפלט בשתיקה', וכן הלאה. כאן אנו מגלים אף משפטי-נשוא תיאוריים: הפועל להיות או תחליף מקביל מכוננים את יחסיהם בין שני חלקי-המשפט. 'המילים שלי היו הוכחה לנפש רוויית שנאה', 'הבוז הוא שתיקה'; 'השתיקה נעשתה מביכה'. לפעמים יחס של סיבה מכונן בין השניים: 'כל דחף שמקורו בלב לא תמך בי. לכן ביטאתי עצמי בגמלוניות'; 'התירוצים שסיפקתי היו חלשים מפני שלא היו אמיתיים'. או שוב: 'נעלבת משתיקתי...'

היחס הסימבולי שבו טבע הסימן אדיש לטבע האובייקט המצוין, אינו חל על כל מיקרי הדיבור. ניקח לדוגמא את מעמד הארוחה שבו אדולף מצליח לשעשע את אלינור. שיחתו המבריקה של אדולף מסמלת את איכויות נפשו, ובריבזמן מכוננת חלק מנפשו. אחת מתכונותיו של אדולף תהא בדיוק אמנות השיחה שלו. אינך יכול כאן להמשיך ולדבר על-אודות גישה מילולית המסמנת תכונה פנימית, מפני שהגישה המילולית שייכת לתכונה הפנימית. או שוב: כדי להגיע למסקנה ש'מעולם לא נאהבה אלינור באופן זה', אדולף רק מצטט בפנינו אחד ממכתביו. במילים אחרות, רכותו וגודשו של מכתב זה מציינים, מסמלים, את אהבת אדולף; אך בריבזמן מכוננים חלק ממנה. האהבה היא, אם לא באופן בלעדי, אז לפחות במידה מסוימת, רכות זו, גודש ריגשי זה; אין הללו מסמלים אותה בדרך שרירותית והסכמית. אנו עוסקים כאן, איפוא, ביחס שונה בין הסימן והאובייקט המצוין, יחס שמסמן חלק מנוכחות בניגוד ליחסהסמל, או יכול אתה לומר - יחס של סינקדוכה בניגוד ליחס של אליגוריה.

לפעמים ההתנהגות המילולית אינה מציינת דבר מחוץ לעצמה. כוחו של סימן הנוכחות גדול כל-כך עד שהוא מוביל לריפורר עצמי, שעל-ידי מתאפס יחס הסימן. זה מה שקורה במעמד החשוב כל-כך להתפתחות הרגש באדולף, להעמדת-הפנים. 'לכן קיימנו קשר שתיקה סביב המחשבה היחידה שבאורח קבוע העסיקה את ראשינו... מרגע שהתייצב סוד בין שני לבבות האוהבים זה את זה, ואחד מהם מסתיר רעיון כלשהו מרעהו, הכישוף הותר, האושר נהרס... העמדת-הפנים מכניסה לאהבה יסוד זר שהופכה ללא-טבעית, מכתימה אותה בעיני עצמה'. מה שגורם לאהבה להיכחד הוא בדיוק העמדת-הפנים, השתיקה; לכן שתיקה זו מציינת את עצמה בלבד.

לעיתים קרובות מטרתו היחידה של סימן סימבולי גלוי הוא להסוות את המשמעות של סימן-הנוכחות שניתן למצוא בעצם פעולת הדיבור או השתיקה. כך, למשל, אדולף, בדברו על-אודות עצמו, אומר: 'הינחתי לעצמי להפטיר אי אלו הערות נימוסין... היה זה הצורך לדבר שאילץ אותי לעשות זאת, ולא האמון'. האמון צריך היה להיות המסומן

הסימבולי, אך אין זה האמון שחשוב כאן - האמון אפילו איננו נוכח; מילים אלו מציינות את הצורך לדבר, את הדיבור גופו. או שוב: 'דיברנו על-אודות האהבה, אולם דיברנו על-אודותיה מפני שפחדנו לשוחח על משהו אחר'. התוכן הסימבולי הגלוי של מילים אלו הוא האהבה, אבל תוכנה הסימני החבוי היא העובדה שהן עצמן מכוטאות, ולא מילים אחרות.

יחס של סימן-הנוכחות (חלקית או מלאה) מסביר את נטיית קונסטאנט לזהות את בנהאנוש עם השיחה שביכולתו לנהל (נטיה שאצל פרוסט תיהפך לחוק מוחלט). היא מוצהרת באמלי וג'רמן, יומנו הראשון, כבהירות יתר מאשר באדולף: כאן אמילי מיוצגת כסידרה של מילים בלבד. 'ישנו ליהוג נצחי, כמעט תמיד לגלגני, ושזור בהערות לא-יעיקביות, שלא ייתכן כי היא משייכת לו משמעות כלשהי.' היא היתה עליזה למדי בערב זה, ותוך-כדי עליצותה פלטה אי-אילו הערות משעשעות למדי; אף על פי כן, היו אלו הערותיה של ילדה בת עשר. חשיבות זו המיוחסת לשיח, מתרחבת בהיסח-ידעת למדרגת קומדיה: 'עלוי לשאתה לאשה ללא כל אשליות, ולהיות מוכן לעיתים קרובות לשיחה שכיחה.' אדם מתחתן עם השיחה, ולא עם האשה; ואחרון חביב, משפט זה שבצעם דיוקו יכול להופיע כפי שהוא אצל פרוסט: 'אדם אינו יכול להסביר עצמו אלא אם כן הוא מדבר בגוף ראשון, ובבהירות רבה ככל האפשר, והיא חסרת דקות-הבחנה כליכך, עד כי לשמע ההערה הלא-אישית הראשונה אינה יודעת יותר מה מנסים לומר לה.' חוסר-היכולת להבין הערות לא-אישיות הוא פגם אישי חמור.

זיהוי זה של הדמות עם הדיבור שהיא מביעה מסביר את החשיבות שיכולה להיות צפונה בקולו או בכתב-ידו של פלוני. לפיכך אומר אדולף: 'הייתי שמח לדחות את הרגע שבו אשוב ואשמע את קולה'; כאן אין מדובר במשמעות המילים, אלא בקול שמביען. באופן דומה קוראת אלינור, בשומעה את אדולף: 'זה הקול, שהכאיב לי כליכך'. הקול כמעט נהפך לאובייקט חומרי, הוא עובר מהתחום השמיעתי למחוז המישושי; או בסטיל: 'הטירדה שחשתי למראה כתב-ידה...'

מה פירוש הדבר לדבר?

ניתן לומר שקונסטאנט מציע תיאוריה של סימן, שעל-פיה קיומם של סימנים 'היוצרים רצף', שהם חלק מהאובייקט המצוין, מערער דימוי תמים של סימן שהמסמנים נתפסים בו במרחק קבוע מהמסומנים (הפילוסופיה האנאליטית מכנה זאת כשל-התיאור). אולם אם תיאוריית הדיבור על-פי קונסטאנט היתה מצטמצמת בכך בלבד, היה נודע לה בימינו עניין היסטורי ותולא, ופשוט היינו מוסיפים את שם מחברה לרשימת אבות הסמיוטיקה. אולם תיאוריה זו מרחיקה לכת עד כדי כך שדימוינו המסורתי על-אודות הסימן משתנה לגמרי. קונסטאנט מתנגד לרעיון שמילים מציינות דברים בדרך מספקת, שהסימנים יכולים להיות נאמנים למצויניהם. להניח שמילים יכולות לעמוד בנאמנות עבור דברים פירושו להודות (1) ש'דברים' מצויים שם, (2) שמילים הן שקופות, לא מזיקות, ללא תוצאה לגבי מה שהן מציינות, (3) שדברים ומילים נקשרים ביחס סטאטי. אך אף אחת מהטענות המובלעות הללו אינה אמיתית על-פי קונסטאנט. האובייקטים אינם קיימים לפני שנתכנו בשם, או, על כל פנים, הם אינם נותרים ללא שינוי לאחר פעולת הכינוי. והיחס בין מילים לדברים הוא דינמי, לא סטאטי.

אדם אינו יכול להתבטא במילים ולהיות פטור מעונש. לכנות דברים בשם הוא לשנותם. אדולף חוזר על חוויה זו שוב ושוב. 'אך זה רשמתי שורות אחדות, ומצב רוחי התחלף, הוא מתלונן. לחשוב דבר-מה, מצד אחד, ולדבר, לכתוב, לשמוע או לקרוא על-אודותיו, מצד שני. הן פעולות שונות מאוד. בכל זאת, עלולים לומר, אף המחשבות הן מילוליות - אדם אינו חושב ללא מילים. יש אמת בכך; אולם המלה 'דיבור' מציינת משהו נוסף על סידרת-מילים פשוטה. השוני הוא כפול - קודם-כול, ישנה פעולת המבע, או הכתיבה, שכלל-יכולל אינה פחותת חשיבות (אנו זוכרים את 'הקול שהכאיב לי כליכך', בלשון אלינור); ונוסף לכך, ונקודה זו מכרעת, הדיבור מכונן ממילים המופנות כלפי מישהו

אחר, בעוד המחשבה, אפילו מחשבה מילולית, מופנית כלפי עצמה בלבד. מושג הדיבור גורר את מושג האחרים, אדם שני משוחח; על-ידי כך קשור הדיבור קשר עמוק לאדם האחר הממלא תפקיד מכריע בעולמו של קונסטאנט.

הבה וניטול דוגמה: פגישת אדולף עם הבארון דה ט***. דברי הבארון אינם מחדשים לאדולף מאום, אולם אף פעם לא שמע אותם מבוטאים, והעובדה שמילים אלו בוטאו היא המכרעת. 'מילים גורליות אלו, "בינך ובין כל סוג של הצלחה ישנו מיכשול שאין להתגבר עליו, ומיכשול זה הוא אלינור", הידהדו באוויר סכיבי'. אין זה החידוש שברעיון שמרשים את אדולף, אלא המשפט, שבעצם קיומו משנה את היחסים בין אלינור ואדולף, במקום שיתארם. באופן דומה, אדולף אומר לעצמו אלפי פעמים (אולם מבלי שיבטא זאת) כי עליו לעזוב את אלינור; יום אחד, הוא אומר זאת לבארון. המצב משתנה לחלוטין על-ידי כך. 'התפללתי לשמיים שיקימו ביני ובין אלינור מיכשול פתאומי שלא אוכל לגבור עליו. מיכשול זה הוקם'. אדולף ציין מצב, ביטא את החלטתו, ושינה על-ידי כך את עצם מהותה, דבר המוביל את קונסטאנט לניסוח הכלל הבא: 'קיימים דברים שאדם נושא בליבו זמן רב מבלי שיבטאם, אולם משעה שבוטאו, אף פעם אינו חדל לחזור עליהם'.

ריגשות אדולף מתקיימים דרך הדיבור בלבד, ומשמע הדבר שהם מתקיימים אך-ורק באמצעות האחרים. נוכחות האחרים בדיבור מעניקה לו את תכונת היצירתיות שלו; כמו שחיקוי האחרים קובע את ריגשות הדמות: אדולף מגלה את אלינור מפני שאחד מחבריו לקח פילגש; ובפסיגת חלומותיו הנסכים על אשה אחרת, בת לווייה אידיאלית, היא מתוארת במונחי רצון דמיוני של אביו בלבד: 'דימיתי את שמחת אבי', 'אם השמיים היו מעניקים לי אשה... שאבי לא היה מסמיק לקבלה כבתו'. הנישואים אינם מושגים על בחירת הסובייקט באשה עבור עצמו, אלא על בת המיועדת למישהו אחר, האב.

לציין רגשות, להליכיש מחשבות במילים, משמעו לשנותם. הבה נבחן באורח קרוב יותר את טבעם ומגמתם של שינויים אלו. מגמה זו כפולה, בהתאם לאיכויות עצם המילים שאדם מביע, ומעל לכול היא משפיעה על ערך האמת שלהן. חוק השינוי הראשון יכול להתנסח כך: אם הדיבור מתיימר להיות אמיתי, הוא נעשה שיקרי... לחפש אחר תיאור שיחפוף מצב-ירוק קיים, משמעו לתארו באופן שקרי, מפני שלאחר התיאור, שוב לא יהיה מה שהיה לפני כן. אדולף סובל מכך באופן קבוע: 'בעודי ממשיך לדבר, מבלי שאביט באלינור, חשתי שרעיונותי הופכים מעורפלים יותר ויותר, והחלטתי נחלשת'. משעה שאדם נוקב בשם החלטתו, היא חדלה להתקיים. או שוב: 'עזבתי את החדר בעודי מסיים מילים אלו; אולם מי יסביר לי על-ידי איזו תנודה נעלמו הרגשות, שהובילו אותי לבטאן, עוד לפני שסיימתי להביען?' עכשיו אנו יודעים את התשובה: הרגש נעלם בדיוק מפני שהמילים שציינו אותו בוטאו. או פעם נוספת: 'דוכאתי מעצם המילים שביטאתי זה עתה, ובקושי האמנתי להבטחה שנתתי'. אדם מפסיק להאמין בהבטחה מרגע שהובעה.

חוק זה, על פיו דיבור הופך שיקרי, אם הוא מנסה להיות אמיתי, יש לו מקבילה (שיכולנו לגזור באמצעות סימטריה) כדלהלן: אם דיבור מתיימר להיות שיקרי, הוא הופך אמיתי. או, באמצעו ניסוח של קונסטאנט: 'הרגשות שאנו בודים, סופנו לחוש אותם'. ריגשות אדולף כלפי אלינור נולדו מכוח מילים מסוימות, שבתחילה נוסחו כשיקריות מתוך כוונה: 'מרוגש כפי שהייתי מאופן התנהגותי, חוויתי בסיומי את הכתיבה מעט מהתשוקה שחשבתי לבטא בכל הכוחות האפשריים', ובסיוע נסיבות מעודדות: 'האמנתי לפתע כי אני חש בלהט, באהבה, ששעה אחת לפני כן מחאתי לעצמי כף על כישרוני לבדותה'. מילים שיקריות הופכות אמיתיות, אדם אינו יכול לבטאן, או לכתבן, ולהיות פטור מעונש. מעמד דומה מתואר במחברות האדומת: 'מתוך שאמרת זאת, כמעט הבאתי עצמי לידי אמונה בכך'. ואם המילים יוצרות מציאות שקודם לכן עוררו באופן בידיוני, השתיקה גורמת לאותה מציאות שתיעלם: 'האכזבה שהיסתרתי, שכחתי במידה מסוימת'.

שני חוקים אלה, פשוטים ככל שיהיו, חלים על מיכלול היצירה המילולית. מהם נובע פאראדוכס הקשור בכנות, או בנאמנות, שקונסטאנט ניסחו בדרך נאה: 'כמעט אף פעם אדם אינו כן לגמרי, או שקוע לחלוטין בהונאה'. טענה זו מתיחסת במידה שווה לחוסר האחדות באישיות ולתכונת הדיבור עצמו, שבהיותו כוזב הוא נעשה אמיתי, וכשהוא כן הוא הופך שיקרי. אין שקר טהור, ואין אמת טהורה.

סימנים, ומה שהם מציינים, שוב אינם מופיעים כשתי סדרות עצמאיות, שביכולת כל אחת מהן לייצג את השניה; הם יוצרים מיכלול, וכל תיחום גבולי בין שניהם מעוות את דימויים: איננו יכולים לכנות רגש בשם, או להעבירו, מבלי שנשנהו; לא קיים דיבור הקובע קביעות טהורות, או, ביתר הכללה, איננו צריכים לדבר על תמציתם של פעולה או רגש, תוך-כדי ניסיון להתעלם מחווייתנו אותם. קונסטאנט מציע בפנינו תפישה דינמית של הנפש; לא קיים הקשר יציב, שנקבע אחת ולתמיד, שבו יסודות חדשים מסוימים מופיעים אחד אחר השני. כל יסוד שמופיע מעצב את טבע האחרים, והם מגדירים עצמם על פי יחסיהם ההדדיים בלבד. אין זה שרגשות אינם קיימים מחוץ למילים המציינות אותם, אך אין הם מה שהם אלא עלידי יחסם למילים אלו. כל מאמץ להכיר את תפקוד הנפש בהקשר סטטי, נדון לכשלון.

ראינו שדיבור שיקרי הופך אמיתי, שיש לו הכוח ליצור את הרפרנט שבתחילה העלה אותו 'על דרך ההלצה'. ביכולתנו להכליל חוק זה ולומר שמילים אינן מופיעות בעיקבות מציאות נפשית שהן מבטאות, אלא הן מהוות את מקורה: בראשית היתה המלה... מילים יוצרות דברים במקום שתהיינה השתקפות חיוורת שלהם. או כפי שאומר קונסטאנט בססיל, בנוגע למיקרה מסוים: 'כפי שקורה בחיים לעיתים מזומנות, אמצעי-הזהירות שנקט בהם, כדי לבלום את התפתחותו של רגש זה, הם בדיוק אלו שגרמו לו להתפתח'.

כל עיסקי האהבה, למשל, מצייתים לחוק זה; דמויותיו של קונסטאנט מאשרות זאת, ופועלות בהתאם לכך. כשאלינו רוצה לגונן על עצמה מפני אהבתה לאדולף, היא קודם-כול מנסה להדוף את המילים המציינות אותה: 'היא נאותה לקבלני לעיתים רחוקות בלבד... בהבטחה שאף פעם לא אשמיע באוזניה מילות אהבה'. אלינור חשדנית, מפני שהיא יודעת כי לקבל את השפה, משמעו לקבל את האהבה על עצמה; המילים לא תאבדנה ומן תוך כדי שהן יוצרות את הדבר. ואמנם, מתרחש הדבר תיכף לאחר-מכן: 'היא התירה לי לספר את אהבתי; בהדרגה התרגלה לשפה זו; עדי-מהרה הודתה בפניי כי אהבה אותי'. לקבל את השפה, משמע לקבל את האהבה: המרחק ביניהם הוא של משפט בלבד. אותו הדבר מתקיים לגבי ג'רמן, באמלי וג'רמן: 'ג'רמן צריכה לשפת האהבה, אותה השפה, שעם כל יום חולף קשה לי יותר לדבר בה אליה'. ג'רמן אינה מבקשת אהבה, אלא את שפת האהבה, שכעת, יודעים אנו, אינה דרישה פחותה יותר, אלא מופלגת יותר. גם קונסטאנט יודע זאת; אין זו האהבה שנהפכה לבלתי-אפשרית, אלא במיוחד השימוש בשפה זו. אדולף יפעל באותה הדרך, כשהוא ינסה לנתק את יחסיו עם אלינור: 'בירכתי את עצמי כשעלה בידי להחליף את המלה אהבה במילים חיבה, ידידות, מסירות'.

מעמד אחר הראוי לציון באדולף מתאר את הופעת הרחמים בדרך זו. אלינור אומרת לאדולף: 'אתה סבור כי אתה חש אהבה, ואתה מרגיש רחמים בלבד'. והוא מעיר על כך: 'מדוע ביטאה מילים גורליות אלו? מדוע חשפה בפניי סוד, שרציתי להיות בור לגבינו... המנגנון נהרס; הייתי נחוש לגבי קורבני, אך שוב לא הייתי מאושר להוציא אל הפועל'. בצורה זו תופסים הרחמים את מקום האהבה מכוחו של משפט; הרחמים, שעצם קיומם היה בעייתי עד עכשיו, נעשים לתשוקה השלטת באדולף.

למילים כולן, ולא רק לאלו של הקוסם, נודע אופי כישופי. באגדתו 'הפיות' מתאר שארל פרו את המתנה המופלאה שפיה העניקה לשתי אחיות. לראשונה: "המתנה שאני נותנת לך", המשויכה הפייה, "היא זו, שכנגד כל מילה שתוציא מפיר, פרח או אבן יקרה ינשרו משפתייך". ולשניה: "המתנה שאני נותנת לך היא זו, שכנגד כל מילה שתוציא

מפיק. נחש או קרפדה ינשרו משפתיך". ומייד מתאמת הניבוי: "כמובן, אמא טובה" השיבה האחות הגאוותנית, ושני ציפעונים ושני צפרדעים נשרו מייד מפיה. אולם כולנו, יאמר קונסטאנט, ניחנו באותה המתנה, והמילים היוצאות מפינו הופכות ללא עיכוב למציאות ממשית. אחריות בלתי-יצפויה מוטלת עלינו: איננו יכולים לדבר לשם דיבור, ומילים הן תמיד יותר ממילים, וקיימת סכנה גדולה, כשאיננו מתחשבים בתוצאות הדברים שאנו משמיעים. קונסטאנט עצמו מנסח כדלקמן את 'הרעיון המרכזי' שבאדולף: לאותה על הסכנה 'הטמונה בנוהג הפשוט שבשאלת לשון האהבה', תוך-כדי דיבור כזה 'אנו מתחייבים לנתיב שאת סופו אין בידינו לחזות'.

לפיכך מילים יותר חשובות - ויותר קשות - מכמה פעולות שהן מציינות. אדולף אינו יכול להגן על כבוד אלינור בעזרת מילותיו, בשעה שאין הוא מהסס לצאת לדו-קרב למענה, והוא מעיר: 'הייתי מעדיף הרבה יותר להלחם בהם מאשר להשיב להם'. וקונסטאנט יעיד על עצמו: 'מה שתמיד הכשיל אותי הן המילים שלי. תמיד פגמו בפעולות'. משקלן של המילים מכריע יותר מזה של הדברים. ואכן, אלינור מהרהרת באופן כזה: 'אתה אדיב, פעולותיך אדיבות ומסורות: אולם אלו פעולות עשויות לחזק את דבריך?'

עליונותו של הדיבור על פני הפעולה (או שמא של הדיבור כפעולה בין פעולות) בולטת כל-כך, עד כי החברה הפכה זאת לחוק שלה. קונסטאנט מאפיין תופעה זו בססיל: 'דעת-הקהל הצרפתית... המוחלת לכל שחיתות-מידות, מקשיחה ליבה בעינייני הליכות-נימוסין'. הוא חוזר על אותה הבחנה בהקדמה למהדורה השלישית של אדולף: 'דעת-הקהל בצרפת מוכנה לקדם בברכה שחיתות-מידות במידה ושערוריה אינה צמורה אליה'. המילים חשובות יותר מהדברים; יתר על כן, מילים יוצרות דברים.

דיבור אישי ובלתי-אישי - דברים נוכחים ונעדרים

לא כל דיבור ניחן באותו הכוח להביא לעולם את מה שהוא מכנה. מעמד בפרק השמיני מדגים זאת בפנינו בדרך טובה: אלינור מסדירה את הדברים כך שאדולף יפגוש באחד מחבריו, הנועד לשמש כמתווך בין האוהבים המנוכרים. אדולף, תוך-כדי התפרצות של כנות, חושף את רגשותיו האמיתיים כלפי אלינור בנוכחות החבר: 'אף פעם לא סיפרתי לאיש, עד לרגע זה, כי שוב איני אוהב את אלינור'; וכפי שאנו יודעים, בין מחשבה על-אודות דבר - ויהא זה לעיתים תכופות ככל שיהא - ובין ביטוי במילים - מצוי מרחק אינסופי. אולם מעשה-הדיבור נהפך כאן למשמעותי במיוחד, מפני שדיבור זה מופנה כלפי אדם שלישי. 'אמת זו שעד כה היתה כלואה בלבי, ולעיתים נדירות בלבד נגלתה לאלינור תוך-כדי התפרצויות זעם ויאוש, צברה אמיתות וכוח יתר בעיני שלי, פשוט מפני שמישהו אחר נהפך עתה למקבלה'. כאשר הופנו אותן המילים לאלינור לא היתה להן אותה המשמעות, לא יכלו למלא אותה התפקיד, מכיוון שאלינור היתה 'אתה' ולא 'הוא'. ההבדל בין השניים הוא זה שבין דיבור אישי, המכיר 'אני' ו'אתה' בלבד, ובין דיבור לא-אישי, זה של 'הוא', ובעיקר, כפי שניזכר לדעת, זה של 'פלוגני'. אדולף מבחין בכיורו בהבדל שבין השניים: 'זהו צעד גדול שאין לתקנו, כשאדם חושף פתאום לעיני אדם המציא את הדברים הכמוסים שבקשר אינטימי'. דיבור לא-אישי הופך רגש למציאות: אך האם המציאות היא דבר-מה פרט למה שמובע על-ידי דיבור לא-אישי זה, על-ידי דיבור שאיננו של איש מסויים?

כעת יכולים אנו להסביר את החשיבות שאדולף מעניק (כפי שעושה זאת קונסטאנט ביומניו) לדעת-הקהל: דעת-הקהל היא בדיוק אותו דיבור לא-אישי, שנושאו (הפעיל) נשאר אנונימי, ויפוהו בכוח ליצור עובדות. בנסותו להכריע בשאלת ערכו שלו, אדולף אינו יורד לחקר עצמיותו, אלא מנסה להיזכר בשיפוטם לא-אישיים: 'זוכרתי... שבבחים שהעתירו על מאמציי הראשונים'. 'כל שבח, כל הסכמה לגבי שכלי או השכלתי נראו לי תוכחה שאין

לשאתה'. עלינו לציין, מצד אחד, את האופי הלא מוטל בספק (לגבי אדולף) של שיפוטים אלו, ומצד שני, חוסר השחר שבחיפוש אחר מחבריהם. לפנינו, מה שאדולף מכנה, בינו לבין עצמו, 'מצב מקביל לגיהינום': 'הליהוג הנצחי, השתאותם של האישים הנאורים ביותר בצרפת על הקשר המוזר שנשתקעתי בו...' (אמלי וג'רמן). אין כאן כל אפשרות לחלוק על הגינותה של דעת-הקהל (ממש כשם שאדולף איננו יכול לעשות כן בבואו להכריע אם לאמץ, או לדחות, את גינויה של אלינור על-ידי החברה); דברים אלו אינם עומדים כלל לוויכוח. ההיפך מזה, כל דמות תנסה להתאים עצמה לדעת-הקהל כמיטב יכולתה. לפיכך, המספר במחברות האדומות, המחזור אחר אשה צעירה, אינו משתדל לזכות בחסדיה, אלא באלו של דעת-הקהל: 'לנגד עיני עמדה המטרה כי אחרים ידברו על-אודותי', מתוך 'אחרים' אלו, מתוך 'פלונים' אלו, מגיח הדבר הבטוח ביותר, הדיבור הממשי ביותר, ממשי יותר מהמציאות - מכיוון שערכו עולה על המציאות שהוא מציין.

הכתיבה נוטלת חלק במאפייני הדיבור הלא-אישי. קונסטאנט שואל עצמו לעיתים קרובות, במיוחד ביומנו, שאלות שעניינן משקלה ומשמעותה של הכתיבה, וכל פעם הוא מציין את הקירבה המסוימת המצויה בין הכתיבה לדיבור הציבורי. לפנינו קטע מהיומן המצוטט לעיתים קרובות: 'בהתחילי יומן זה, החלטתי כי אכתוב כל מה שאחוש בליבי. הייתי נאמן להחלטה זו כמיטב יכולתי, ואף על פי כן, השפעת הדיבור המופנה להמון גדולה כליכך, עד כי לעיתים לא לגמרי הקפדתי עליה'. לכתוב, פירושו 'לדבר אל ההמון': על-ידי העובדה הפשוטה שהוא כותב (ולא מדבר) מגלה קונסטאנט, כי דיונו נעשה לאותו דיון לא-אישי, המופנה כלפי הציבור. בכתיבתו יעיד פעמים נוספות כנגד נוכחות זו של הציבור: 'הבה ונהיה בעלי כוונה טובה, ולא נכתוב אחד למען השני כפי שאנו נוהגים כלפי הציבור' (אמלי וג'רמן). מודעותו כלפי הקורא שאיננו מישהו מסוים, שהוא לא-אישי, כביכול - היא קבועה: 'אתה תראה כי...' 'אם מישהו היה קורא מה שלעיתים כתבתי אודות עיניי זה...' (יומן). בעצם העובדה שאדם כותב, שוב אין מילותיו מופנות אל 'האנלי' (כמו 'במחשבה'), וגם לא אל 'אתה' מסוים (כפי שזה בדיבור; מכתבים אישיים הם, איפוא, הכתיבה המתקרבת ביותר לדיבור), אלא אל 'האחרים', אל 'פלונים' סתמי. והתוצאות ניכרות מייד: לכתוב משמעו לבנות מציאות, כפי שמתרחש הדבר בדיבור הלא-אישי. לפיכך כותב קונסטאנט: 'לפחות כאן היפקדתי את רשמיי כך שאי-אפשר יהיה לשנותם' או מרגע שתיאר את מותה של ג'ולי תלמה ביומן שלו, הוא נאלץ להזניח אותו כדי להפסיק ולחוש בנוכחות המוות.

אנו רואים פה, בין שאר הדברים, במה מסתכנים הללו הרואים ביומני קונסטאנט עדות טהורה, כאילו ושיקפו את חיי קונסטאנט מבלי שייטלו בהם חלק. זיהויו עם הדמות העולה מהיומן הוא מעשה נטול-תוקף, בדיוק משום שקונסטאנט כותב יומן זה (וקונסטאנט זה שאנו יוצרים השלכה שלו בבואנו במגע עם תכונותיו של אדולף, אף פעם איננו מישהו פרט לקונסטאנט כותב: זה של היומן, זה של המכתבים). הוא גופו מעמידנו תמיד על המישמר. היומן אינו תיאור שקוף, הירהור טהור על-אודות 'החיים'; הכתיבה אף פעם אינה יכולה להיות כזו. 'עליי לציין כאן שאני מטפל ביומן כמו בחיי שלי', יכתוב. ושוב 'יומן זה נהפך לגביי תחושה שהיה לי בה צורך מסוים'. היומן תופס את מקום החיים ותומך בהם: הוא יותר אטום, יותר הומרי מהחיים. תופעה זו מסבירה אותן הערות תמוהות שבהן זמך-חיים מתחלף בחלל-הכתיבה: 'אני מקווה, כמובן, להיות רחוק מכאן בסיומו של העמוד הבא', או 'בסופם של עשרים וחמשת העמודים הלאה מהעמוד הנוכחי, עלול אני להיות מופתע מכל מה שאני חווה עכשיו'.

הבלתי-אישי שבכתיבה עשוי להסביר את הדמויות באדולף, הכותבות בקלילות שכזו בהשוואה לקשיים שגורם להן הדיבור. כך אביו של אדולף: 'מכתביו היו מלאי רגש, אולם כששינו זה במחיצת זה, התגלה בו משהו עצור, וכך אדולף גופו: משוכנע מניסיונות חוזרים אלו, כי אף פעם לא יעמוד בי האומץ לדבר אל אלינור, החלטתי כי אכתוב אליה'. ובייתר הכללה, ניתן לומר כי אדולף נתקל בקשיים בשעה שעליו להסביר את עצמו בפני

אלינור (בדיבור); אך עולה בידו לעשות זאת ללא עיכוב בפני הקורא (בכתיבה).

נשוב פעם נוספת לחוקים שניסחנו קודם לכן: דיבור, אם הוא אמיתי, הוא שיקרי; אם שיקרי, אמיתי. אם ברצוננו לחבר שני חוקים אלו לחוק אחד, אנו חייבים לומר: מילים אינן מציינות את נוכחות הדברים, אלא את היעדרם. בניסוח דלעיל יתאים חוק זה לכלל הרפרנטים, ולא רק לחלק מהם. המילוליות משנה את מהות הפעילויות הנפשיות, ומציינת את היעדרה; אין היא משנה את מהות העצמים החומריים, אלא מכוננת את היעדרם על פני נוכחותם.

כל המיקרים שבדקנו עד כה התאימו לחוק זה. לפנינו מיקרה נוסף, המצטיין בצורת-דיבור מיוחדת, שמצאנו בססיל: 'הקפידה שבה הבטיחה לי, כי משעה שנישאה אף פעם לא הצרה על איחוד זה, שיכנעה אותי כי הצרה על כך תיכף ומייד'. או שוב, משפט הלקוח מאדולף: 'אווה, קסם האהבה - זה המתנסה בך, אינו יכול לתארך!' תיאור האהבה מציין את העדרה, ממש כפי שהצהרה על-אודות העדר חרטה מציינת את נוכחותה (העדר ההעדר). המילים אינן מציינות דברים, אלא את ההיפך מהם.

עלינו להבין הצהרות פאראדוקסאליות אלו בדיוק כפי שהן. איננו יכולים להחליף את המילים בהיפוכן כדי לרכך את הסכנות המאיימות על הקומוניקציה; השאלה כאן אינה של שימוש מוטעה בלשון. משמעות הפאראדוקס היתה מתבטלת, לו התקיים חוק אחד בלבד, חוק שהיה דורש כי השימוש במילים יגרור את העדר המושאים שהן מציינות. המילים מציינות ההיפך ממה שנראה כי הן מציינות; אם מראית זו, 'העמדת פנים' זו, היתה נעלמת, היתה משמעות חוקי-הסתירה בשפה קורסת בבת אחת.

תמיד מזכירים לנו באדולף ממשות ראשונית זו (של התייחסות למושא), שהיא הכרחית על-ימנת שאפשר יהיה לחרוג ממנה. לפיכך יאמר ברוך דה ט** לאדולף: 'העובדות הן חיוביות, הן ציבוריות' (כאן, עוד פעם, דיעה ציבורית קובעת 'עובדה', 'חיובית'); 'האם הינך סבור כי אתה משמידן בכוח זה שאתה מונע ממני להיזכר בהן? ואדולף גופו יאשר: 'מה שאדם אינו אומר, אינו מתקיים במידה פחותה עקב כך'. משפטים אלו, איפוא, אינם סותרים את עקרונות הדיבור העולים ממה שבא קודם לכן; הם מספקים, מכיוון הפוך, את תנאיו ההכרחיים, יחס ראשוני זה, בלעדיו לא היה מתקיים פאראדוקס הדיבור.

הרהור על מהות הדיבור, ובעיקבות כך על כל הקומוניקציה, יוצר אצל קונסטאנט רגש שאפשר לאפיינו כ'מבע טראגי'. הקומוניקציה אינה אלא אי-הבנה חבויה או דחויה; עצם המאמץ ליצור קומוניקציה הוא מעין הסחת-דעת שנועדה לילדים. קונסטאנט היה חייב לחוות זאת באופן עמוק, אם נשפוט על פי ההערות הבאות הלקוחות מימונו: 'אדם אינו מוכר אלא לעצמו, אדם אינו יכול לעמוד למשפט אלא בפני עצמו; בין האחרים לבינך מצוי חיץ שאין לנצחו'. 'האחרים הינם... האחרים, אדם אינו יכול להביא שיהיו הוא עצמו... בינינו ובין מה שאינו אנחנו מצוי חיץ שאין להתגבר עליו'. 'חיי, למעשה, אינם בשום מקום, אלא בעצמי... פנימיותם מוקפת בחיץ מסוים שהאחרים אינם יכולים לחצותו'. חיץ כפיייתי זה, שקונסטאנט אינו יכול להימנע מלחוש בו, שוכן בעצם מהות הדיבור, ולמעשה, אי-אפשר להתגבר עליו - סיבה מספקת לפסימיזם שלעיתים תכופות טופח בפנינו למקרא הטכסטים של קונסטאנט. איננו יכולים להתנחם במחשבה שבמידה וחסירה קומוניקציה, הרגשות שהיו צריכים להיות מושאיה אינם ניוזקים; כעת אנו יודעים שרק באמצעות קומוניקציה זו הם מתקיימים. אנו פועלים אז, יאמר קונסטאנט, 'כאילו חפצנו להתנקם בריגשותינו על הכאב שאו חשים כשאין ביכולתנו להוציאם לאור יום'. האני אינו ממשיך להתקיים במנותק מהאחרים.

הנחמה היחידה שבידינו להציע לקונסטאנט מקורה בתיאוריה שלו: מכיוון שכל דיבור אמיתי הופך שיקרי, הרי מרגע שבאה לידי ביטוי (בגלל השינוי שהיא יוצרת במושא המתואר), הופכת תיאוריה זו, כמובן, שיקרית, וכל זאת מאחר שהדיבור, לאחר שבוטאה התיאוריה, אינו כפי שהיה לפניו.

דיבור ותשוקה

חלק ניכר מהטקסט של אדולף עוסק, כפי שראינו, בדיבור. ייתכן שקיים נושא אחד בלבד המיוצג בהרחבה דומה: התשוקה. הדוקייום של שניהם בטקסט אינו חסר סיבה, והיא זה מאלף להשוות את מיבנה הדיבור, כפי שהתבוננו בו זה-עתה, למיבנה התשוקה. בהקשר זה נסכם בקצרה את מיבנה-התשוקה, כפי שנחקר באורח ממצה עד-להפליא במאמרו של מוריס בלאנשו 'אדולף או הצד הרע שברגשות כנים', שנדפס ב-'La part du feu'.

תשוקת אדולף תימשך רק כל עוד אינה באה כדי סיפוקה, מפני שהוא חושק בתשוקות יותר מאשר במושאה. כשהוא חי לצד אלינור, אין הוא יותר מאושר, רק חולם על העצמאות שהוא חסר. אך משעה שנעשה חופשי, אינו מסוגל ליהנות אף מעצמאותו זו: 'באיזה משקל רבצה עליי חירות זו שכה כמהתי אליה, כמה השתוקק עתה ליבי לתלות זו שלעיתים תכופות כל-יך דחתה אותי!' ביטול המרחק בין נושא התשוקה ומושאה מבטל את התשוקה עצמה.

ותוצאות אחדות לכך: ראשית-כול, לעולם לא תהא התשוקה חזקה כל-יך כמו בהעדר האובייקט שלה - דבר המוביל את קונסטאנט להערכה מוחלטת של ההעדר; לפיחות בערך הנוכחות. הוא יכתוב ביומנו: 'דמיוני שבקלות כזו מגיב על חסרונות כל מצב נוכח...'; 'יהא רצוני מה שיהא, רק תוך כדי העדר, יכולה להתבצע החלטה! הוא אפילו מגיע לניסוח זה, המיוחד בתמציתיותו: 'אני אוהב רק תוך כדי העדר...'

סיפוק התשוקה מסמן את מותה, ולכן אסון, אומללות. להיות אהוב משמע להיות לא-מאושר. 'איש לא היה אהוב יותר, מהולל יותר, מפונק ומגונן יותר ממני. ומעולם לא היה אדם מאושר פחות', יחזור ויכתוב קונסטאנט. משעה שאדם נאהב, אינו יכול להמשיך ולא-אהוב. כיצד תסביר שאדם חדל לחשוק במושאה שהשתוקק אליו בהתלהבות כזו רבע שעה קודם לכן, כיצד יכול אותו המושא לעורר, בזו אחר זו, שתי גישות שונות כל-יך? הרי זה מפני שהאובייקט האמור זהה רק באופן חומרי, ולא סמלי, בעוד שרק המימד הסמלי הוא מענייננו כאן. עלינו לחזור ולזנוח כל דימוי סטאטי של התודעה. המושא אינו זהה בין אם הוא נעדר או נוכח; אין הוא מתקיים ללא תלות ביחסנו כלפיו. או כפי שקונסטאנט עצמו מנסח: 'המושא החומק מאיתנו הוא בהכרח שונה למדי מזה הרודף אחרינו'.

אין דבר הגורם לתשוקה שתהיה מועדפת כמו המיכשולים. אהבת אדולף מתחילה בד בבד עם המיכשול הראשון העומד בדרכה (מכתב צונן מאלינור), ולפיכך כל מיכשול שהוטר ממעיט תשוקה זו. יתר על כן: המיכשולים אינם רק מעצמים, אלא יוצרים את התשוקה (נושא מקובל במיתוסים ובאגדות-עם, כפי שידוע לנו מסיפורים רבים על-אודות איסורים). קונסטאנט יכתוב בעניין אשתו הראשונה: 'עיף ממנה עד אימה כשביקשה להתאחד עימי, בכל זאת חשתי כי נסחפתי שוב בתשוקה מכלה כשאמרה לי שעלפי מאוויי אביה ברצונה לדחות את השידוך'.

בעת ובעונה אחת, אין די בכך כי נומר שאנו משתוקקים להעדר המושא, ולא לנוכחותו; שוב פעם, אין זו שאלה של שימוש לשוני מוטעה והחלפת מילים בהיפוכן גרידא. הפאראדוקס והטראגדיה שבתשוקה נובעים מעצם טבעה הכפול: אנו חושקים בתשוקה ובמושאה בבת אחת; אדולף יהא אומלל כשלא ישיג את אהבת אלינור, ממש כפי שהוא אומלל בהשיגו אותה. הבחירה היא בין אומללויות שונות בלבד. קונסטאנט יאמר אותו דבר בפירוש שהוא נתון לאופי של אדולף: 'מצבו שלו ומצבה של אלינור היו ללא מיפלט, וזה בדיוק מה שרציתי. הראיתי אותו מתענה, מפני שרק קצת אהב את אלינור; אבל לא היה מתענה פחות לו אהבה יותר. הוא סבל בגללה כשחסר לו רגש; עם רגשות נלהבים יותר, היה סובל למענה'. או באותו האופן לגבי מאדאם דה סטאל: 'תמיד קינן בה סוג דאגה זה לגבי הקשר בינינו, ומנע ממנה שתתעייף ממנו, מפני שלא האמינה כי היא בטוחה בו לחלוטין'.

בעולם זה המשוער על-ידי החוקה הסותר שכוננו, רואה קונסטאנט ודאות חיובית אחת בלבד: חסיכת כאב מאחרים. אם לוגיקת התשוקה מניחה אותנו בעולם יחסי, הכאב של האחרים הוא ערך מוחלט, ושליטתו, הכחשתו, היא ההתייחסות החיובית הבלעדית. עיקרון זה יקבע את התנהגותו של אדולף, כפי שקבע את זו של קונסטאנט. (וזה מה שאנו מתכוונים אליו כשאנו מדברים על-אודות 'הולשת אופיים'). האושר, אי-נוטב, מה שמחליפו כאן, העדר האומללות, שוב תלוי לחלוטין באחרים. 'ה-ne plus ultra' היחיד של האושר יהיה לגרום זה לזה נזק מועט ככל האפשר.

כעת יכולים אנו לכונן מחדש ללא קושי את היחס העמוק שבין דיבור לתשוקה. שניהם פועלים באופן מקביל, המילים מרמזות על העדר הדברים, כפי שהתשוקה מרמזת על העדר מושאה, והיעדרויות אלו ניכפות למרות ההכרחיות 'הטבעית' שבדברים ובמושאי התשוקה. שניהם מתנגדים לדימוי המסורתי המייצג את המושאים כשלעצמם, ללא תלות ביחסם לאדם עבורו הם מתקיימים. שניהם מגיעים למבוי סתום: זה של קומוניקציה, וזה של אושר. מילים הן ביחס לדברים מה שהתשוקה היא ביחס למושאה.

אין פירוש הדבר, ככל הנראה, שאנו רוצים מה שאנו אומרים. השיוויון כאן הוא עמוק יותר, הוא מורכב מאנלוגיה במנגנון שבתפקוד, והוא יכול להתממש בזהות ממש כפי שבניגוד: 'ככל שחשתי עצמי אלים יותר, כך הייתי חלש יותר', יעיד על עצמו אדולף; מילים החוזרות כהד בפי קונסטאנט. 'אני אכזר מפני שאני חלש' (יומן). כאן המילים מחליפות את הדברים; אולם הדברים הם בדיוק התשוקה.

אנו יכולים כעת לשאול באיזו מידה תיאוריית דיבור זו, ששורטטה בידי קונסטאנט, יש לה נגיעה לספרות; האין היא עניין לפרק נוסף בהיסטוריה של הפסיכולוגיה ותולא (או) כפי שנשאל הדבר ב'דומאנים של היחיד' מאת ז'אן היטייה: 'האם השם קונסטאנט צריך להופיע בספרי לימוד בפסיכולוגיה?'. בכל זאת, קיימת עובדה חומרית שכבר צריכה היתה להעמידנו על המישור: כמעט כל מרכיבי תיאוריה זו ניתן למצואם באדולף, וכמעט באופן בלעדי באדולף. היומנים, או שאר הכתבים, רק מאשרים חלק מרעיונותיו של קונסטאנט. הייתכן כי מיקרה הוא זה שהטכסט היחיד שלו שהוא ספרותי במובן החמור מוקדש כמעט כולו לנושא זה?

אנו מציעים את ההסבר הבא לתופעה זו. הגיוני להניח שהגיוון הנושאי בספרות הוא רק מראית-עין, שבבסיס הספרות נמצא מה שמכנים כוללים סמאנטיים. ספורים במיספר, שצירופיהם וגילגולי הצורה שלהם שרויים בכל מיגוון הטכסטים הקיימים. אם אמנם כך הדבר, נוכל להיות בטוחים כי התשוקה תימנה על אחד מכוללים אלו (שינוי של חילופים יכול להיות כולל אחר). כעת, בעוסקו בדיבור, עוסק קונסטאנט אף בתשוקה; היבחנו בשיוויון הצורני שבין השניים. אנו יכולים לומר שכל הבעייתיות הזו היא ספרותית מעיקרה; התשוקה יכולה אפילו להיות אחד מאותם קבועים המאפשרים לנו להגדיר את הספרות עצמה.

אולם, ניתן לשאול, מדוע חייבת התשוקה להיות אחד מהכוללים הסמאנטיים של הספרות (חשיבותה בחייהם של בני-אדם אינה כהכרח מספקת כאן)? רק עתה ראינו כי התשוקה מתפקדת בדרך בה פועל הדיבור (וכפי שפועל אף השינוי); אבל גם הספרות היא דיבור, אף על פי שדיבור אחר. בהחשיבנו את התשוקה כאחד ממושאי הקבועים, מגלה הספרות בעקיפין את סודה, שהוא אף חוקה הראשון: הספרות נשארת המושא המרכזי של עצמה. בדברה על תשוקה היא מוסיפה לדבר... על עצמה. לפיכך אנו יכולים עכשיו להעלות השערה לגבי טבע הכוללים הסמאנטיים בספרות: הם תמיד גילגולי צורות של הספרות עצמה.

1967

תרגמה מאנגלית: א. דורית.